

FERENCZY Rita – SZUROMI Szabolcs Anzelm

MENNYIBEN ÉRINTI KÁNONJOGI, ILLETVE POLGÁRI JOGI SZEMPONTBÓL A TERMÉSZETES SZEMÉLY JOG- ÉS CSELEKVŐKÉPESSÉGÉT A VALAMELY SZERZETESI INTÉZMÉNYBEN LETETT FOGADALOM?

I. A JOG- ÉS CSELEKVŐKÉPESSÉG KÉRDÉSÉRŐL ÁLTALÁBAN; II. AZ EGYES SZERZETESI FOGADALMAK KÉRDÉSE: 1. *Szegénység*; 2. *Az engedelmességi fogadalom*; 3. *Tisztasági fogadalom*; III. ÖSSZEGZÉS

A jogállami berendezkedés, illetve az állam és az egyház működésének következetes jogi elválasztásából fakadóan a rendszerváltás utáni Magyarországon a gyakorlatban is megjelentek azok a jogesetek, amelyek e két szuverén, az állam és valamely egyház (különösen pedig a Katolikus Egyház) jogrendjének érintkezési pontjain merülnek fel.

A Katolikus Egyház jogán (kánonjog) belül önálló jogágot képez a szerzetesjog, amelynek egyetemes joga a hatályos 1983-as *Codex Iuris Canonici* II. könyvének III. részében található meg. A hatályos szerzetesjog megkülönbözteti a Megszentelt Élet Intézményeit és az Apostoli Élet Társaságait. Mindkettő olyan állandó jellegű intézményes közös életmódot jelent, amely megindokolja a terület önálló jogi szabályozását. Amennyiben a történelem folyamán intézményesült szerzetesi életforma belső normáit vizsgáljuk, úgy tűnhet számunkra, hogy azok alapvetően ellentétesek a mai jogrendek személy és szabadság fogalmával. A következőkben ezért azt próbáljuk vizsgálni, hogy mennyiben tekinthető relevánsnak a magyar polgári jog szempontjából a kánonjog által szabályozott szerzetesi életforma és az abból fakadó jogok és kötelezettségek, illetve azok korlátai.

I. A JOG- ÉS CSELEKVŐKÉPESSÉG KÉRDÉSÉRŐL ÁLTALÁBAN

A szerzetesi életforma természeténél fogva ellentétes a legtöbb emberi szabadsájjal, hiszen a szerzetes az intézménybe való belépéssel és a fogadalom letételével éppen a világtól fordul el és valamiképp a polgári társadalmon kívülre akar kerülni.¹

Amennyiben ideális a szerzetesrend működése, úgy az ott folyó élet nem kerül civil fórum elé, hiszen a rend belső szabályai nem relevánsak a világi törvénykezés számára, eltekintve azoktól az esetektől, amikor a két jogrend akár egyoldalúan, akár kölcsönösen utal a másikra.² Az állam felé a rendek, mint az állam által el-

¹ Vö. EUART, S., *Religious institutes and the juridical relationship of the members to the institute*, in *Jurist* 51 (1991) 103-118.

ismer és nyilvántartásba vett egyházon belüli autonóm szervezetek, igyekeznek megtartani az állami előírásokat és azoknak megfelelően cselekedni.³ Ha azonban valamilyen belső probléma folytán a renدهz tartozó személy vagy külső személy a rendi ügyekre vonatkozóan jogorvoslatért fordul a civil jogrendszer szerinti hatósághoz, úgy ez a két jogrend ütközéséhez vezethet. Ez leginkább a szerzetes intézmény elhagyása vagy az abból történő elbocsátás esetében szokott előfordulni, amikor a kilépő tag megpróbálja érvényesíteni személyéhez fűződő jogait az intézménnyel szemben, a polgári jog alapján.

Egy másik aspektus, amelyben a szerzetesrendek megjelennek a polgári jogi életben, a munkajog területe. A rendek munkaadóként vehetnek részt a munkáltatásban, illetve a rendtagok különböző munkahelyeken dolgozva munkajogi jogviszony alanyai lehetnek.

A kánonjog elismeri, hogy minden emberi személynek van egy bizonyos alapvető jogképessége, de úgy fogalmaz, hogy az Egyházon belül, sajátos értelemben, a megkereszteltek rendelkeznek általános jogképességgel, mivel a keresztséggel válnak az Egyházhhoz tartozóvá. Így ezek a személyek válhatnak jogok és kötelesek alanyává a teljes jogképességnek abban az értelmében, ahogyan a jogképesség teljes a világi jog szerint. Ez nem pusztán életkori meghatározottságokból, illetve a szellemi beszámíthatóság (vagy az ún. beszámítási képesség meglétének) kérdéséből fakadhat, hanem akár magán- vagy nyilvános fogadalmakból, illetve egyfajta sajátos életállapotból is következhet. A személy jogainak korlátozása azonban csak saját maga által, szabadon, minden befolyástól mentesen és szellemileg tiszta állapotban történt elhatározásból valósulhat meg. Maga a hármasság (szegénység, engedelmesség, tisztaság) tartalmát tekintve korlátozza ugyan az alapvető emberi jogokat, de ez szándékos, hiszen éppen ezzel törekszenek a szerzetesek saját akaratukat teljesen az istenszolgálat alá rendelni.

Az Alkotmány és a Polgári Törvénykönyv⁴ rendelkezik az ember, a természetes személy jogképessége, azaz jogalanyisága kérdéséről akképpen, hogy a jogképesség – amely mindenkit megillet mindennemű megkülönböztetés nélkül – egyenlő, feltétlen és teljes. A Ptk. 8. § (3) bekezdése szerint a jogképességet korlátozó szerződés vagy egyoldalú jognyilatkozat semmis. A jogképességgel ellentétben korlátozható cselekvőképességnek, vagyis a jognyilatkozattételi képességnek a előírásait a Ptk. 11. § úgy szabályozza, hogy mindenki cselekvőképés, akinek cselekvőképességét a törvény nem korlátozza vagy nem zárja ki, valamint hogy a cselekvőképességet kizáró vagy korlátozó szerződés vagy jognyilatkozat szintén semmis.

Míg tehát az ember jogképességét – ha azt egyszer már megszerezte, vagyis élve született – semmi nem veheti el vagy korlátozhatja, addig az ennél sokkal

² SCHANDA B., *Világi jog az egyházjogban – egyházi jog a világi jogban*, in *Kánonjog* 1 (1999) 79-88. Különösen 83.

³ SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/4), Budapest 2000. 65-67. Vö. FERENCZY R., *Kérdések az egyházak és szervezeteik jogi személyiségének köréből*, in *Magyar Jog* 46 (1999) 518-529. Különösen 518-520.

⁴ 1959. évi IV. törvény (Ptk.).

konkrétabb jogositványokat adó cselekvőképesség nem ilyen érinthetetlen. Azt a Ptk., a magánjog egészének szabályait megállapító törvény alapján két szempontból is lehet korlátozni: az életkor objektív kritériuma alapján (12-13. §), valamint egy szubjektív feltétel, a személy ténylegesen meglévő belátási képességének a szintje szerint.⁵ Ez a két szempont azonban nem merül fel a szerzetesi fogadalom esetében, márpedig a Ptk. nem enged ezektől eltérő korlátozási lehetőségeket. A szerzetesek fogadalmuk után azonban igenis más joghatással végzik el ugyanazokat a jogcselekményeket, mint a fogadalom előtt.

A különbség két okból fakad: a két jogrendszer nézőpontbeli eltéréséből, valamint abból a lehetőségből, hogy a két jogrendszer különböző technikákkal átveheti és alkalmazhatja, illetve alkalmazásra juttathatja különböző mélységben és erősséggel egymás szabályait.

A világi jogrend, és ezen belül a polgári jog is a jogok oldaláról, az individuum alapulvételével építi fel a saját rendszerét, és a jogokra (az emberi jogokra) alapozva szabja meg az embert terhelő köteleességeket. Az Egyház joga ehhez képest köteleesség-alapú⁶: az Istent kereső embert veszi alapul, akit eszerint illetnek meg jogok arra, hogy a kötelezése teljesítéséhez szükséges feltételek biztosítva legyenek a számára. Ráadásul az egyházjog jellemzően ismeri a krisztushívőknek olyan jogait is, amelyek egyben köteleességek. Ennek alapja a személy és közösség viszonya, amely miatt nem lehet mereven elválasztani a köz- és a magánérdeket, hiszen magának az Egyháznak legfőbb célja a lelkek üdvössége.⁷

Az állam joga és az egyházak joga kapcsolatának alapjait a Magyar Köztársaság Alkotmánya⁸ és a Lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény (Ltv.) fekteti le. Lényege, hogy az egyház (általában értve ez alatt az egyházakat) az államtól elválasztva működik,⁹ és ennek egyik legfontosabb, nevesített megnyilvánulása az, hogy az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható.¹⁰ Ez csak akkor kerül „feloldásra”, ha az állam valamilyen okból metajurisztikus utalás folytán saját szabályozása részévé teszi az egyházjogot.¹¹ Azonban ekkor sem az egyházi szabály lesz állami eszközökkel kikényszeríthető, illetve peresíthető, hanem a megfelelő módon meghozott és kihirdetett állami jogszabály, amelynek a tartalmát adja az egyházi jogszabály. Ahhoz azonban, hogy ez az egyházi szabályokkal kitöltött állam alkotta keretjogszabály valóban alkalmazható legyen, meg

⁵ Az életkor alapján való korlátozás voltaképpen egy törvényi vélclem, amely a fiatal korból cred(het)ő sajátosságokat általánosítja. Ez azonban nem egy áthághatatlan szabály, a belátási képességgel ténylegesen rendelkező, valamint az érvényes házasságot kötött kiskorú esetén feloldja a törvény a korhoz fűzött korlátokat.

⁶ Ezt a II. Vatikáni Zsinat egyes dokumentumainak (különösen a *Gaudium et Spes*, a *Peccaem in Terris*, a *Dignitatis Humanac* és a *Lumen gentium*) vizsgálatával ismerhetjük meg leginkább.

⁷ ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája* (Egyház és jog 2), Budapest 1995. 176-180.

⁸ 1949. évi XX. törvény (Alkotmány).

⁹ Alkotmány 60. § (3) bekezdés, Ltv. 15. § (1).

¹⁰ Ltv. 13. § (2).

¹¹ Ahogyan teszi azt az egyházak önálló képviselői szervvel rendelkező szervezeti egységének jogi személyiségére vonatkozó szabályozásában az Ltv. 13. § (2) bekezdése.

kell ismerni a vonatkozó egyházi szabályokat, azok valódi értelmében, valamint fel kell deríteni és ki kell küszöbölni a jogrendszerek alkalmazott szabályai közötti esetleges különbözőségeket és ellentmondásokat.¹²

II. AZ EGYES SZERZETESI FOGADALMAK KÉRDÉSE

1. Szegénység

A szerzetesi intézménybe való beilleszkedésnek több fokozata van, melyek során a tag egyre inkább elszakad a világi életben fontosnak tekintett kötöttségektől. Az Egyházi Törvénykönyv három kötelező állapotot ír elő: az újonc időt (noviciátus), az ideiglenes fogadalom,¹³ illetve az örök fogadalom időszakát. Ezeken túlmenően lehetséges még a posztulátusi státusz, de az erre vonatkozó szabályokról főképp a szerzetesrendek saját joga rendelkezik. A 668. kánon szerint az első szerzetesi fogadalom letétele előtt a tagnak át kell engednie vagyonának kezelését, használatát és haszonélvezetét szabadon annak, akinek akarja, olyan formában, hogy az megfeleljen az adott ország polgári jogi követelményeinek is. Ez az állapot még nem tekinthető véglegesnek, így a jogalkotó meghagyja a civil társadalomba való visszatérés anyagi hátterét, sőt vagyona tovább gyarapodhat,¹⁴ de egyúttal elszigeteli az anyagi kérdésektől az új fogadalmast. A 668. kánon 4. §-a értelmében az örök fogadalom letétele előtt polgári jogilag érvényes formában le kell mondania tulajdonjogáról vagy az intézmény, vagy más javára.¹⁵ A lemondásnak a fogadalomtétel napjától kell hatályosnak lenni. Ugyanezen kánon 5. §-a alapján az örökfogadalmas szerzetes a fogadalom letételétől elveszti tulajdonszerzési jogképességét, amit helyette az intézmény gyakorol. Így amit szerez, az intézménynek szerzi, és nem tarthat igényt ellenszolgáltatásra az intézményben végzett bármilyen munkájáért.¹⁶ Amennyiben mégis élni kívánna „elveszett” jogaival, úgy ezek a cselekményei, mint fogadalmával ellenkezők, érvénytelenek.¹⁷ Figyelembe kell venni azonban Peter E. Campbell meglátását, hogy az örök fogadalom letétele nem jelenti a tag „világi jogi halálát” a társadalomban.¹⁸ Véleménye sze-

¹² Vö. SCHANDA, *Világi jog az egyházjogban* 81.

¹³ Ez minimum három év, amit lehet akár évenkénti megújítással is letenni, de nem haladhatja meg összesen a hat évet. vö. 655. kán.

¹⁴ 668. kán. 3.§. „Amit a szerzetes saját szorgalmával vagy az intézményre való tekintettel szerez, az intézménynek szerzi. Amihez pedig nyugdíj, segély, biztosítási díj címén bármi módon jut, az intézménynek szerzi, hacsak a saját jog másként nem rendelkezik.” Itt nem esik szó az ajándékozás, vagy az örökség címén szerzett vagyonról.

¹⁵ Vannak olyan megszentelt élet intézményeihez vagy apostoli élet társaságaihoz tartozó intézmények, amelyek jellegüknél fogva nem teszik kötelezővé a tulajdonról való teljes lemondást, de az ilyen intézményekben is lehetőség van a legfőbb előjáró engedélyével végzett önkéntes lemondásra.

¹⁶ Vö. CAPARROS, E.–THÉRIAULT, M.–THORN, J. (ed.), *Code of Canon Law annotated*, Montréal 1993. 458.

¹⁷ Vö. SZUROMI SZ., *A tulajdon és a birtok kérdése a szerzetes intézményekben*, in *Jogtudományi közlöny* 56 (2001) 487–490. Különösen 487–488.

¹⁸ CAMPBELL, P.E., *The New Code of Canon Law and Religious: Some civil law considerations*, in *Jurist* 44 (1984) 81–109. Különösen 94.

rint valójában arról van szó, hogy az örök fogadalom fennállása alatt a tag személyes szerzeményei automatikusan átmennek a szerzetesközösség tulajdonába.¹⁹

A polgári jog nem adaptálja automatikusan a szerzetes szegénységi fogadalmának jogkövetkezményeit. A tulajdonjognak, elsősorban mivel ez egy abszolút szerkezetű jogviszony, nagyon szigorú szabályai vannak, ami különösen is igaz a tulajdonjog megszerzésének és elvesztésének kérdésére: csak a jogszabályban meghatározott módon lehet tulajdont szerezni, ami meghatározza egyúttal a tulajdonjog elvesztésének lehetséges módjait is.²⁰ A szerzési képességről nem lehet lemondani, csak a jogszabály korlátozhatja azt.

A szerzetesnek természetesen joga van a lelkiismereti és vallásszabadság nyújtotta keretek között arra, hogy élve a szerződési autonómia nyújtotta lehetőséggel jognyilatkozatot tegyen arra vonatkozóan, hogy későbbi jognyilatkozatainak jogkövetkezményei kinek a személyében álljanak be.²¹ Polgári jogi terminológiával élve az, ha egy természetes személy jognyilatkozataival egy szervezet (illetve, mint adott esetben, egy jogi személy) válik jogosulttá vagy kötelezetté, képviselőnek nevezzük. A képviselőt azonban csak jogszabály (törvényes képviselő), jognyilatkozat, illetve valamely szervezet alapszabálya (szervezeti képviselő) alapján jöhet létre, ebbe a rendszerbe azonban a szerzetesek esete nem illik bele.

Az Egyházi Törvénykönyv szerint (amelynek vonatkozó rendelkezéseit az Ltv. 13. § (2) bekezdése recipiálja) a szerzetesi intézmények, tartományok és házak magánál a jognál fogva jogi személyek²² (ami egyébként a magyar jogban azért is így van, mert a hatályos gyakorlatban az egyes rendek illetve intézmények a bíróságon nyilvántartásba vétetik magukat), azonban a képviselőjükre jogosult személyek körét szintén a jogszabály rögzíti. Az örökfogadalmas szerzetes főszabály szerint nem képviselője a szerzetesintézménynek, viszont az egyházi törvények és a rendi szabályzatok értelmében az esetek többségében mégis a rendje számára szerez tulajdont. A kérdés nem más, mint ennek polgári jogi megoldása.

A magyar polgári jog alapján a tulajdonjogot átruházó jognyilatkozat formai szempontból általában nem kötött, így, hacsak a tulajdon tárgyára nézve nem vezetnek valamilyen nyilvántartást, a szerzetes által megszerzett javak egyszerű – szóban, írásban vagy ráutaló magatartással tett – jognyilatkozattal a rendre vagy rendházra ruházhatók. A nyilvántartás tárgyául szolgáló tulajdoni tárgyakkal (mint az ingatlan vagy a gépkocsi) egyházi jogi szempontból hasonló a helyzet, ahhoz azonban, hogy a világi jog számára is releváns legyen a tulajdonosváltás, annak az előírt eljárásokat megtartva kell történnie. Ha ez nem valósul meg, a vagyontárgy kezelése természetesen megilletheti a rendet, a vele kapcsolatos rendelkezések polgári jogi érvényességének azonban feltétele lesz a polgári jogilag elismert tulajdonos nyilatkozata. Ugyancsak problémát vethet fel ebben az esetben az öröklés kérdése.

A szerzetes a fogadalom letétele előtt köteles az intézmény javára végrendeletet is készíteni, amelynek a polgári jog szerint is érvényes formában kell megtör-

¹⁹ Vö. SZUROMI, *A tulajdon és a birtok* 488.

²⁰ Ptk. 117-138.§.

²¹ Ennek érvényességéhez természetesen szükség van az adott rend nyilatkozatára is.

²² 634. kánon 1.§.

ténnie – az intézménynek viszont tartási kötelezettsége van a szerzetesintézmény minden fogadalmas tagjával szemben.²³ A szerzetesek végrendeletére ugyanazok a formai és tartalmi feltételek vonatkoznak, mint minden más végrendeletre, és ha ezek teljesülnek, az okiratban foglaltaknak a szerzetes halála után érvényt lehet/kell szerezni, akár bírósági úton is. A tartalom szempontjából azonban kérdés az, hogy miről is rendelkezhet a szerzetes. Mivel a kánonjog szerint az örökfogadalmas tag egyáltalán nem rendelkezik tulajdonnal, így a birtokában lévő javakat sem jogosult a szerzetesintézménytől különböző örökösökre hagyni, még rokonaira sem. Így végrendeletében azokról a tulajdontárgyairól rendelkezhet, amelyek az örök fogadalom letételéig a tulajdonában voltak.

Ha a tag később szerez valamilyen tulajdont, az az egyházi szabályok értelmében az intézményé lesz, míg a polgári jog szerint az övé marad. Ha ajándékba kap valamit, az ajándékozás feltételeit teljesítenie kell (például az ajándékozó által meghatározott célra kell az ajándékot felhasználnia), különben az ajándék visszakövetelhető. Örökség vagy egyéb juttatás esetén (és ide kell érteni a szerzetes esetleges keresményét is) a kánonjog szerint ugyancsak az intézmény válik tulajdonossá, viszont ez a polgári jog számára értelmezhetetlen további, erre irányuló jognyilatkozatok nélkül.

Ha a tag és az intézmény kapcsolata megfelelő, a világi jognak nem is kell értelmeznie ezt a helyzetet, nem kell róla tudomást vennie. Ha azonban a tag elhagyja az intézményt (akár saját akaratából, akár az intézmény intézkedésére), vagyoni jellegű elszámolási kísérletre is sor kerülhet közöttük. Ugyancsak világi jogi szempontból is releváns kérdéseket kell megoldani, ha a szerzetes meghal anélkül, hogy a rá vonatkozó egyházi jogszabályok értelmében rendezte volna a vagyoni helyzetét. Az állam nem avatkozik bele a szerzetesintézmények belső ügyeibe, azok a saját szabályaik szerint határozhatják meg, hogy tagjaik tulajdona felett ki dönt, annak jövedelmei kit illetnek, azt hogyan használják fel. A jognyilatkozatok érvényessége miatt azonban polgári jogilag érvényes formában meg kell azt határozni, hogy a konkrét vagyongazdálkodási és rendelkezési jogokat ki, milyen formában és milyen terjedelemben gyakorolhatja. Így a szerzetes a vagyontárgyait a rendje kezelésébe adhatja.

Felvetődik viszont az a probléma, hogy mi történjen a rend tulajdonába került azon vagyontárgyakkal, amelyekre nézve nem született írásos polgári jogi rendelkezés, azonban azokat ténylegesen a szerzetesintézmény használja, kezeli és hasznosítja az egyházi jogszabályoknak megfelelően. Ilyenkor akár kilépés vagy elbocsátás, akár haláleset miatt szűnik meg a szerzetes tagsága, a tulajdonjoggal kapcsolatban a két jogrend ellentétes álláspontot fogad el. Az egyházjogi szabályokat első megközelítésben nem szabadna figyelembe vennünk, mivel az Ltv. 13. § (2) bekezdése alapján azok érvényesüléséhez állami eszköz nem vehető igénybe. Nem tekinthető azonban az adott fennálló helyzet jogellenesnek sem, hiszen a szerzetes maga szabadon vállalta a tagsággal járó vagyoni jogi következményeket, illetve tette meg esetenként ezzel összhangban a vagyoni jogi rendelkezéseit.

²³ Vö. ANDRÉS, D. J., *El testamento de los religiosos. Una obligación canónica poco entendida y practicada*, in *Commentarium pro religiosis et missionariis* (1991) 261-287.

A Ptk. 200. § (1) bekezdése szerint semmis az a szerződés (illetve ugyanígy minden jognyilatkozat), amelyet jogszabályba ütközően vagy jogszabály megke-
rülésével kötöttek. A szerzetesi fogadalomban a szerzőképességnek (illetve, aho-
gyan látni fogjuk, az engedelmisségi fogadalommal a jognyilatkozat tételi képes-
ségnek) a korlátozása ennek alapján érvénytelen lenne, hiszen olyan korlátját állí-
taná fel a cselekvőképességnek, amely a Ptk. vonatkozó rendelkezéseivel ellenté-
tes. A jog mégsem avatkozik be, nem vonja meg a jognyilatkozatoktól a célzott
joghatást, pedig semmisségi ok lévén ezt a bíróság hivatalból megtehetné. A jog
azonban erről ez egész nyilatkozati körről nem vesz tudomást: neutrálisan, semle-
gesen áll a fogadalommal kapcsolatos kérdésekhez, az állami eszközökkel ki nem
kényszeríthetőség alapjain állva. Nem mással találkozunk tehát itt, mint naturalis
obligatio-val, annak jogkövetkezményeivel együtt.

A naturalis obligatio természetes, bírói úton vagy más jogi eszközökkel ki nem
kényszeríthető kötelem,²⁴ amelyben a bíróság nem ad jogvédelmet a követelés-
nek, de ugyanígy megtagadja a kikényszeríthetőség bírói útját a teljesített kötele-
zettség visszakövetelésétől is. A Ptk. egyes ilyen természetes kötelmeket nevesít
(mint például a játékadósság – 204. §), másokat pedig a bírói gyakorlat alakít ki a
kereset visszautasításával. A szerzetesekkel kapcsolatos vitákban (habár ennek ér-
tékelhető joggyakorlata még nincs) a legindokolhatóbb álláspont a semlegesség, a
természetes, erkölcsi kötelemként kezelés lehet. Ennek alapján tehát az intézmény
nem követelhetné a polgári bíróság útján a tagjaitól a szerzetesi vagyoni jogi kötele-
zettségeik teljesítését, viszont a tag vagy az örökösei sem követelhetnék vissza
ilyen úton a már szolgáltatott vagyontárgyakat.

A gyakorlatban ennek a kérdésnek a megoldása különböző lesz aszerint, hogy
mi az adott tulajdonjog tárgya. Ha olyan vagyontárgyról van szó, amelyről állami
nyilvántartást vezetnek, úgy a közhiteles nyilvántartásban megjelölt (természetes
vagy jogi) személy lesz a polgári jogilag releváns tulajdonos. Így ezeken a dolgo-
kon a szerzetesintézmény csak a tulajdonjoga bejegyzetésével szerezhethet tulaj-
dont. Az ilyen nyilvántartást nem igénylő vagyontárgyakkal kapcsolatban más a
helyzet. Mivel a magyar magánjogban az alakilag kötött szerződések számítanak
kivételnek, a tulajdonjog átszállása szóbeli megállapodással, illetve ráutaló maga-
tartással is végbemehet. A tulajdonos személyének megállapítása „csak” bizonyí-
tás kérdése. Természetesen a legegyszerűbb az, ha a szerzetes szabályos átruházó
nyilatkozattal teszi az intézményt tulajdonossá.

Ha a szerzetes érvényes végintézkedés nélkül hal meg, a tulajdonában lévő va-
gyon a törvényes öröklési rend szabályai szerint száll át. Ha azonban van érvényes
végrendelete, és az az egyházi szabályoknak megfelelően a rendje javára szól, a
Ptk.-ban meghatározott hozzátartozói köre törvényes örökrészre tarthat igényt,
hacsak valamely kiesési ok nem áll fenn.²⁵ Problémaként ebben a körben is az me-
rülhet fel, hogy az adott esetben mi is tartozik a hagyatékba.

A rend vállalja a szerzetesi hivatás céljának megvalósításához szükséges javak
biztosítását a rendtagok számára, amiből az következik, hogy az intézmény tagjain-
ak joguk van ahhoz, hogy a szerzetesintézménytől megkapják mindazt, ami szá-

²⁴ LÁBADY T., *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, Budapest-Pécs 1997. 275-277.

²⁵ Ptk. 662-664.§.

mukra állapotukból fakadóan szükséges. Mindebből következik, hogy az intézményt elhagyó szerzetes nem követelhet semmilyen természetű ellenszolgáltatást a szerzetesintézménytől az ott végzett munkájáért, amint arról a 702. kánon 1. §-a rendelkezik is. Azonban már ugyanezen kánon 2. §-a felhív a méltányos elbírálás megtartására. Ez jelenti a személy életkorának, egészségi állapotának, szakképzettségének, a szerzetes eddigi tevékenységének és magának a kilépés indokának a figyelembevételét, a kivált tag anyagi támogatását az intézmény anyagi erejének megfelelően úgy, hogy az ne rőjon aránytalan terhet az intézmény tagjaira, továbbá a társadalmi beilleszkedésben nyújtott segítséget.²⁶

2. Az engedelmisségi fogadalom

Az engedelmisségi fogadalom azt a célt szolgálja a szerzetesek életében, hogy a választott élethivatást valóban az Isten szándékának, az Egyház küldetésének és a rend alapítójának sajátos szellemisége szerint tudják teljesíteni. Így az előjárónak való engedelmisség a szerzetesi állapot lényegéhez tartozik.²⁷ A személy cselekvési szabadságának olyan korlátozásáról van szó, amelynek hatása egy magasabb szintű szabadság elérése lehet. Az engedelmisségi fogadalomból gyakorlati cselekvési szabályok is származnak, melyeket egyetemes szinten az Egyházi Törvénykönyv, részleges szinten pedig az egyes rendek és intézmények saját joga rendez. Ide sorolható az intézményből való távollét lehetőségének, indokainak és időtartamának pontos meghatározása, amely a szerzetesi együttélési kötelezettségből fakad.²⁸ Amint azt a történeti bevezetőben is említettük, a szerzetesi élet egyik legalapvetőbb elve a helyhez kötött (stabilitas loci) közösségi élet (vita communis). Ebből kifolyóan a szerzetesintézményből való bármely távollét engedélyhez kötött, amelynek megadása az eltávozás időtartamától függően tartozik a rendi előjáróra, tanácsára vagy magasabb fórumra. A távolléteket két kategóriába sorolhatjuk: egyfelől a szerzetes és a szerzetesi közösség kötelezettségeiből, képzéséből, pasztorális tevékenységéből, illetve kényszerű közösségi vagy személyes eseményekből (betegség, gyógykezelés) fakadó távollétek, másfelől a szerzetes intézményből való kiválását megelőző távollétek (exclaustratio).²⁹

Az intézményből való távozás ez utóbbi esetben nem ideiglenes jellegű,³⁰ hanem az intézmény végleges elhagyására irányul, ugyanúgy, amint a fogadalmas szerzetes elbocsátása. Ezeket az eseteket részletesen és körültekintően szabályozza a szerzetesjog, mivel ez a szerzetesrendek működésének tényét érinti. A távozáshoz ideiglenes fogadalom esetén szükséges az előjáró és tanácsa bejegyzése, amely örök fogadalmas esetén, amennyiben pápai jogú intézményről van szó, kiegészül a Szentszék engedélyével.³¹

²⁶ Vö. ANDRÉS, D. J., *Szerzetesjog. Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573-746. kánonjához* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/2), Budapest 1999. 208-209.

²⁷ ANDRÉS, D. J., *El derecho de los religiosos*, Roma 1983. 423-425.

²⁸ 629. kán.; 649. kán. 1. §.; 665. kán. 1. §.

²⁹ Vö. SZUROMI, A *tulajdon és a birtok*, 489-490.

³⁰ 694-704. kánonok vö. PRIMETSHOFER, B., *Ordensrecht*, Fricburg 1988.³ 182-188.

³¹ 691. kán. Vö. ANDRÉS, D. J., *Szerzetesjog* 191-192.

A tartózkodási hely megválasztásának joga olyan személyhez fűződő jog, amely csak sajátos esetekben és meghatározott módon korlátozható (mint a sorkatonai szolgálat idején, vagy büntetési jelleggel a fogvatartásra ítéltknél, illetve bizonyos egészségügyi rendelkezések esetében).³² A szerzetesek tartózkodási helyét, mint látjuk az előljáró határozza meg az egyházi jogszabályok és a szabályzat alapján. Ez azonban polgári jogi szempontból ismét neutrális, közömbös jellegű rendelkezés. A szerzetes maga vállalja az életmódjának megfelelő helyen és körülmények között élelét, amely kötelezettségének teljesítéséhez természetesen nem lehet bírósági segítséget igénybe venni, azonban a kilépő vagy elbocsátott szerzetes sem fordulhat személyi szabadság megsértésének panaszával az állami hatóságokhoz. Ugyanez a helyzet az elbocsátással is: az intézmény a maga szabályzata, illetve a rá vonatkozó egyházi jogszabályok alapján dönti el, mikor kell egy tagjának távoznia, és ez ellen a határozat ellen nem lehet világi bírósági úton jogorvoslattal élni (természetesen egy ilyen rendelkezésnek nemcsak – nem elsősorban – a tartózkodási hely megválasztása szempontjából van jelentősége).

Önálló problémát jelent a szerzetes jognyilatkozat-tételi képessége. Az engedelmesség és a szegénység fogadalmából együttesen következik a szerzetesek szerződéskötési képtelensége. A szerzetes előljárója engedélye nélkül sem saját, sem pedig intézménye nevében nem írhat alá érvényesen semmilyen szerződést.³³ A jognyilatkozat-tételi képesség szintén a cselekvőképesség része, tehát csak a Ptk.-ban meghatározottak korlátozhatják. Ha a személy cselekvőképessége nem korlátozott, a polgári jog alapján nincs szükség harmadik személy hozzájárulására a jognyilatkozatai érvényességéhez. A saját nevében a szerzetes tehát tehet polgári jogilag érvényes jognyilatkozatot, ennek egyházzogi megítélése pedig nem tartozik a polgári jog megítélési körébe.

Az intézmény nevében történő nyilatkozattétel kapcsán a képviselő kérdéselt kell megvizsgálunk. Az Egyházi Törvénykönyvben valamely egyházi jogi személy képviselőjeként meghatározott szerzetesek a polgári jog szerint is képviselői jogkörrel járnak el az Ltv. 13. § (2) bekezdésének recipiálós hatálya miatt. Ugyancsak az intézmény képviselője lesz az előljárói által adott jognyilatkozat-tételi engedéllyel rendelkező tag, eseti képviselő keretében. Ha azonban az intézmény „alapszabályában” az adott tag nincs képviselőként meghatározva, és eseti meghatalmazása vagy megbízása sincsen, az intézménye nevében tett jognyilatkozata az álképviselő körébe fog tartozni³⁴ és kártérítési kötelezettséggel jár.

3. Tisztasági fogadalom

A tisztasági fogadalom mindig központi szerepet töltött be azoknak az életben, akik magukat az Istennek szentelték. Így kezdettől fogva hozzátartozott a szerzetesi életformához, amit az életforma sajátosságai indokolnak is. A Katolikus Egyház házasságjogában a fennálló szerzetesi fogadalom házassági akadályt ké-

³² A Ptk. 14.§ (6) bekezdése példálózó jelleggel felsorolja azokat a jognyilatkozat-tételi kategóriákat, amelyekben a személy cselekvőképessége speciálisan korlátozható, ezek között is szerepel a tartózkodási hely meghatározása (9. pont).

³³ Vö. BEYER, J., *Il diritto della vita consecrata*, Milano 1989. 367-368.

³⁴ Ptk. 221.§.

pez, tehát az örökfogadalmas szerzetes fogadalma fennállásának ideje alatt nem köthet érvényes házasságot az Egyház szabályai szerint.³⁵ Amennyiben polgári házasságot kísérelne megkötni, úgy azt az Egyház semmisnek tekinti. Az ilyen házassági kísérlet jogkövetkezménye a szerzetesre nézve egyházi tilalom, az egyházi büntetőjog alapján, és egyben magánál a ténynél fogva elbocsátottnak minősül, annak minden jogkövetkezményével együtt.³⁶

Hatályos házassági jogunk³⁷ nem foglalkozik a házassági akadályok körében az egyház(ak) által támasztott tilalmakkal, így ezeknek semmilyen polgári jogi joghatása nincsen.³⁸

3. ÖSSZEGRZÉS

A fentiek alapján világosan látszik, hogy a kánonjog és a világi jog kapcsán két önálló jogrendszerrel állunk szemben. Az Egyház és az állam egymástól elválasztott működése azonban nem azt jelenti, hogy a két jogrendben nem találunk átfedéseket, hiszen a kánonjog által normatív módon szabályozott területek jogalanyai a világi jogrend jogalanyai közé tartoznak (pl. szerzetesek), így nem lehet mindig neutrális a másik jogrend számára az egyik jogrendben végrehajtott jogcselekmény. Sajátos módon is igaz ez azokban az esetekben, amikor az egyházjog, vagy pedig az állami jog recipiálja a másik jogrend előírásait. Mint láttuk az Ltv. állásfoglalása egyértelmű az állam és az egyház elválasztásának tekintetében, mikor kijelenti, hogy az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható. Így a világi jog az állami kikényszeríthetlenség talaján állva általában semlegesen viszonyul a szerzetesjogon belüli, fogadalmakhoz kapcsolódó kérdésekhez, amelyeknek a tulajdonjogot érintő területét a világi jogi szemszögéből a naturális obligációk közé sorolhatjuk. A mindkét jogrendben kölcsönösen fennálló utalások és a közös jogalanyok mutatják, hogy nem lehetséges a radikális, minden érintkezési ponttól mentes elválasztása az egyházi és állami jogrendnek, így szükség van azok pontos és alapos ismeretére, hogy az egymással érintkezésben lévő jogszabályok valódi értelmükben kerüljenek alkalmazásra.

³⁵ 1088. kán. Az akadály alóli felmentés, ha az intézmény pápai jogú, az Apostoli Szentszéknek, ha pedig egyházmegyei jogú, úgy a megyéspüspöknek van fenntartva (vö. 1078. kán. 2. §.).

³⁶ 1394. kán. 2. §; vö. 694. kán. 1. §.

³⁷ A házasságról, családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.).

³⁸ Szemben az 1894. évi XXXI. törvénycikkkel, amely bevezette ugyan a kötelező állami házasságkötést, büntetéssel fenyegetve az ennek hiányában egyházi esketést végző lelkészt, azonban 25. §-ában felmentési lehetőség nélkül megtiltja a házasságkötést az egyházi előjáró engedélye nélkül annak, akire nézve egyháza szabályai szerint fogadalom vagy egyházi rend alapján házassági tilalom áll fenn. Az egyházi házasság állami elismerésének a kérdéséhez vö. FERENCZY R.-SZURÓMI SZ. A., *Az egyházi házasság, mint államilag elismert házassági kötelék* (Kritikai megjegyzések jogtörténeti, civiljogi és kánonjogi szempontból) in *Jogtudományi közlöny* 57 (2002) 184-189.